

zást végeznek, és ezek alapján célokat állítanak fel. Dél-Afrikában az adatelemzés logisztikájára több mintát is alkalmaznak az iskola oktatási kultúrájától függően. Az adatok lépcsőzetes terjesztését és feldolgozását például olyan intézményeknek javasolják, ahol a pedagógusok különböző szerepekkel vesznek részt az adatfeldolgozásban, míg a csapatmunkát inkább olyanoknak, ahol további analíziseket és különböző adatok triangulációját is bevonják az elemzési folyamatba.

Sok esetben feszültséget okoz, ha az iskolán belül nem tisztázott, hogy kinek a feladata az információk összegyűjtése és feldolgozása. Egy angol felmérés szerint az oktatási adatok kezelését az esetek kétharmadában egy idősebb kolléga, míg az esetek fennmaradó részében több idősebb kolléga végzi. A megkérdezett pedagógusok véleménye arról, hogy ki kezelje az adatokat, azonban már más képet mutat. A többség úgy véli, hogy az adatkezelést a szakvezető tanároknak vagy a senior kollégák egy csoportjának kellene végeznie, míg az adatok értelmezéséért jobb, ha az egyes szaktanárok a felelősek. Ugyanakkor az is kiderült a felmérésből, hogy a pedagógusok nem egyformán jutnak hozzá a különböző oktatási adatokhoz, és eltérő mértékben tudják hasznosítani (értelmezni) azokat – az életkor és a pedagógiai tapasztalat egyenes arányosságot mutat az adatfelhasználás fokával.

A bemutatott példák összegzéseként a szerzők megalkották az adathasználat egy elméleti modelljét. A modell három főbb részre tagolódik: 1. adottságok és korlátok (iskolai szerkezet és kontextus; adatok és adatrendszerek; felhasználói jellemzők); 2. adathasználat (nincs adathasználat, kívánt felhasználás, nem kívánt felhasználás); valamint 3. eredmények (az érintettek, pl. iskolavezetők, pedagógusok tanulása; a tanulók tanulása). Mindhárom területre befolyással bír az adott oktatási rendszer politikája. A politikai kontextus befolyásolja az adathasználat adottságait és korlátait, melyek viszont kihatnak az érintett résztvevők tanulási folyamatára, vagyis az eredmények szintjére.

A különféle adottságok és korlátok befolyásolják továbbá az adatok használatát, ami visszafelé is igaz, vagyis kétirányú kapcsolatról van szó (179. o.).

A kötet célja az oktatási adatok felhasználási lehetőségeinek bemutatása döntéshozók, kutatók, iskolavezetők és pedagógusok számára, hét nemzet reprezentatív példáján keresztül. A szerzők kívánalomként említik az adathasználat politikai ideológiától mentes természetét, illetve az adatvezérelt döntések tisztán fejlesztő jellegű szándékát. Az összegyűjtött minták alapján úgy vélik, hogy az oktatási adatokra alapozott döntéshozatal erőteljes és fenntartható fejlődéshez vezet. Többször is hangsúlyozzák, hogy a bemutatott országoknak eltérő oktatási rendszere, ezáltal nem is egy-egy rendszer komplex átvételét javasolják, hanem azok átalkítását a saját oktatási környezetnek megfelelően.

Ugyan a kötet különálló tanulmányokból áll, mégis érdemes azokat egymást követően olvasni. Az elméleti fejezetek kiváló alapot nyújtanak a reprezentatív példák megértéséhez, melyeket a fejezetek végén található reflektív kérdések segítségével akár munkacsoportokban is feldolgozhatók. A kötet segítségével pedig akár a mai magyar adathasználati jellemzőket is be tudjuk azonosítani.

(*Kim Schildkamp, Mei Kuin Lai & Lorna Earl (eds): Data-based Decision Making in Education. Challenges and Opportunities. Springer, 2013, Dordrecht, London. 216 p.*)

Bús Enikő

ADATBŐSÉG AZ EURÓPAI FELSŐOKTATÁSI TÉRSÉGBEN

Az 1999-ben a Bolognai Nyilatkozattal útjára indított európai felsőoktatási reformfolyamatot – értelemszerűen – kezdettől fogva nagy apparátussal működtetett rendszeres statisztikai adatgyűjtések kísérik. Az Európai Felső-

oktatási Társaság (EFT) létrehozását, a kitűzött célok elérésében történt előrehaladást szisztematikusan követik ezek az adatgyűjtések. Országos feldolgozások készülnek, amelyek külön érdekessége, hogy egyre több európai országot érintenek (1999-ben Bolognában 29 országot csatlakozott a kezdeményezéshez, majd folyamatos "létszámemelkedéssel" 2015-ben már 47 ország volt a tagok között, amikor ismét bővült a kör, mégpedig Belorusszia csatlakozásával).

Két kiadványsorozat érdemel kiemelt figyelmet. Az egyik a *Stocktaking Report* sorozat, amely az oktatásért (felsőoktatásért) felelős miniszterek konferenciái számára adott áttekintést az előző tanácskozás óta történetéről. A reform első tíz évében két évente került sor a Miniszteri Konferenciákra, és 2003-2009 között készültek *Stocktaking Report*ok. A reform második szakaszában áttértek a három évente történő értékelésre, amit az is jelez, hogy 2012-ben és 2015-ben már *Bologna Process Implementation Report* a kiadvány címe.

A másik sorozatot az Európai Egyetemi Szövetség (European University Association – EUA) adja ki *Trends* címmel. Pontosabban 1999-től 2007-ig nevezték így a szériát, és a kiadványok ugyancsak a Miniszteri Konferenciák előtt, azok számára készültek. A 2009-es Konferenciára már nem állítottak össze ilyen értékelést, viszont 2010-ben az egész tízéves folyamat áttekintését végezték el. A következő, egyben legújabb kiadvány 2015-ben született, most már ismét az esedékes Miniszteri Konferencia előtt.

A két sorozat lényegében ugyanarról a jelenségről, kérdéskörrel szól, viszont más-más megközelítésben. A *Stocktaking* (ill. *Implementation*) *Report* a Bologna-folyamat csúcsszerve, a Nemzetközi Bologna Csoport (Bologna Follow-up Group) felkérésére készül a nemzeti Bologna Bizottságok által összeállított országjelentések és más információgyűjtések eredményeinek felhasználásával. Elsősorban kvantitatív módon dolgozza fel az adatokat, amelyeket sokoldalúan és korrekten elemez

is. A megelőző két (most már három) év törvényeit, eredményeit tárgyalja, aminek alapján meg lehet fogalmazni a következő két (most már három) év feladatait. A *Trends Report*ok többféle információgyűjtési módszer bevetésével készülnek, elsősorban a tagintézményektől, az egyetemektől begyűjtött adatokra, véleményekre alapoznak, tehát az intézményi szintre fókuszálnak, és a változásokra helyezik a hangsúlyt, jelentős mértékben bevetve kvalitatív eszközöket is. Mindkét sorozat törekszik a stabilitásra a jelentések struktúráját illetően, hogy lehetőség legyen longitudinális elemzésekre, miközben a felhasznált indikátorok körét a szakmailag indokolt mértékben és jelleggel időnként módosítják. A *Stocktaking* (illetve *Implementation*) *Report*oknál erőteljesebb a törekvés a stabilitásra, a *Trends Report*ok viszont egy-egy fő téma köré csoportosítják az elemzésüket, ezért annak logikáját tükrözi a szerkezetük. Az előbbire jellemző valamilyen "kincstári optimizmus" és a nemzeti, illetve az EFT-szintű kormányzati szempontok követése, az utóbbira a kritikusabb megközelítés, az akadémiai és az intézményi szempontok kiemelése.

A 2015-ös év alkalmat ad arra, hogy a két kiadványt egymás mellett, egymáshoz képest is áttekintsük, és az általuk bemutatott hatalmas adathalmazt különböző elemzésekre felhasználjunk.

Az idei *Implementation Report* összeállításába – a sorozat folyamatos professzionális felújításának keretében – kiemelt szerepet kaptak az egyre nagyobb teret nyerő, nagy európai statisztikai adatgyűjtési és -elemző intézmények, az Eurostat, az Eurostudent és az Eurydice. Felépítése viszont követi a sorozat hagyományait. Hét fő tématerülettel foglalkozik: a fokozatok, végzettségek rendszerével; a képzési reform fő eszközeivel (a képesítési keretrendszerekkel, az oklevélmelléklettel és ECTS típusú kreditrendszerrel); a minőségbiztosítással; a szociális dimenzióval; az élethen át tartó tanulással; a tényleges kimenet kér-

désével és a foglalkoztathatósággal; valamint a nemzetköziesedéssel, a mobilitással.

A fokozatok, végzettségek rendszere minden bizonnyal a legnagyobb jelentőségű téma, amely megalapozza a többi megértését is. Kardinalis kérdés ugyanis, mennyiben és hogyan érvényesítették a részt vevő országok a lineáris (többfokozatú, többciklusú) felsőoktatási rendszerre való áttérést. A tiszteletré méltóan sokoldalú elemzés fő tanúsága, hogy az egyes országok közötti, kezdettől fogva tapasztalt különbségek minden jel szerint stabilan fennmaradtak. Eltérő az egyes fokozatok megszerzésének időbeli hossza (és ECTS-tartalma), az akadémiai és a szakmai irányultságú képzési programok kezelése (megkülönböztetése vagy ennek hiánya), az osztatlan képzések súlya (ezek az ún. professzionális vagy szabályozott szakterületeken, mint az orvosképzés és a jogászképzés, általánosan elterjedtek, a tanárképzési programoknál is több helyen jelen vannak). A BA/BSc programok esetében jellemző a törekvés a képzés hosszának növelésére – a tapasztalatokra alapozott igényeket követve. Mozgásban van, és különböző mértékben jelentkezik a rövid (általában szakmai) programok befogadása a felsőoktatási fokozatok rendszerébe. Nagyon a különbségek abban is, hogy a hallgatók mekkora része folytatja tanulmányait az első fokozat megszerzése után mesterfokon: az egynegyed alatti aránytól a háromnegyed felettiig alakul a mutató. A kötet összeállítói nem minősítik a helyzetet, de ez nem is az ő feladatuk. Igen összetett okokra vezethető vissza a vázolt kép, aminek minősítése igen messzire, az EFT alapfilozófiájának értelmezéséig vezetne.

Nagy figyelmet fordít a kötet a tanulmányok sikeres elvégzésére, más megfogalmazásban a hallgatói lemorzsolódás témájának adatszertű megközelítésére. Valójában csak survey jellegű rendszeres kohorsz vizsgálatokkal lehetne követni a hallgatók tanulmányi útját. Mivel ilyen munkákat rendszeresen úgyszólván sehol nem végeznek, más megoldásokkal kell próbálkozni. A kiadvány összeállítói 17 országtól kaptak használható adatokat egy egyszerű

és csak megközelítő képet ígérő indikátor megalkotásához. Igen nagy különbségekkel (48 és 88% között) alakul azon hallgatók aránya, akik „időben” elvégzik tanulmányaikat. Ez rossz hír, hiszen a tanulmányi rendszeren történő gyors áthaladás minden felsőoktatási szereplő érdeke lenne. Természetesen az igen összetett jelenség megértése, a konkrét adatok értelmezése még várat magára, de legalább komolyan felvetődött a kérdés.

Az utóbbi évek fejleményeit jelzi, hogy kiemelt figyelmet kap a kötetben az ún. szociális dimenzió, amely ezúttal a hallgatókat érintő kérdésekre irányul. Egyre gazdagabbá válik az az indikátorrendszer, amely alapvető szociális összetételüket, előtanulmányaikat, anyagi helyzetüket írja le. Tényszerűen kibontakozik a hallgatói populáció – eddig is „sejtett” – sokfélesége. Olyan gyakorlatias ügyekre is kitér, mint az előzetes tanulmányok beszámítása, a hallgatói szolgáltatások jellemzői és az igen bonyolult és változó tandíjrendszer.

A hallgatói és tanári (alkalmazotti) mobilitás kezdettől fogva kiemelt témája az EFT-nek, hiszen a Bologna-reform egyik elsődleges célja az volt, hogy a képzési rendszerek összehangolásával könnyebbé váljon a nemzetközi mobilitás, főleg az EFT-n belül. A Miniszteri Konferenciák és előkészítő anyagaik mindig elégedetlenséget fejeztek ki az eredményekkel kapcsolatban ezen a területen, nem tér el ettől a 2015-ös kötet sem. Bár kissé emelkedett a nemzetközi mobilitásban részt vevő hallgatók aránya 2012 óta, de ez az arány továbbra is igen alacsony (szinte mindenütt 10% alatt van, EFT-szinten pedig 4-5% körüli). Ma már egész indikátorrendszerrel mérik a jelenséget, de ez sem tudja a maga összetettségében leírni azt, ráadásul nem minden országban történik meg a szisztematikusan adatgyűjtés. Itt egy különös helyzettel találkozunk. Mondhatni a nemzetközi mobilitás mértéke az egyetlen indikátor, amellyel egyszerűnek és egyértelműnek látszó módon értékelni lehet a reform sikerességét. Az EFT második évtizedének kezdetekor a miniszterek abban állapodtak meg, hogy a cik-

lus végére, 2020-ra, a nemzetközi mobilitásban részt vevő hallgatók arányának el kell érnie a 20%-ot. Az elemzés aggodalmát fejezi ki, hogy a jelek szerint erre alig van esély.

Megállapítható, hogy miközben a kötet a korábbinál finomabb, bővített eszköztrendszerrel dolgozik, továbbra is beleütközik az adathiányból adódó problémákba, részben egyes országok kimaradása következtében, részben pedig a meglévő indikátorok továbbra is fennálló szűkössége miatt. Új elem viszont, hogy mintha a megszokottnál erősebb kritikai attitűdöt képviselne.

A Trends Reportok mindig kapnak címet is, amely arra a kérdéskörre utal, amelyet kiemelten vizsgál a jelentés. A 2015-ös jelentés címe „Tanulás és tanítás az európai egyetemeken”, és alapvetően arra a kérdésre keresi a választ, mennyiben valósultak meg a hallgatóközpontú tanulás/tanítás erősítésével kapcsolatos, korábban meghirdetett tervek.

A fő információforrást a tag egyetemeknek és rektori konferenciáknak, illetve további érintett, érdekelt szervezeteknek, stakeholdereknek kiküldött kérdőívek adták. (451 használhatóan kitöltött kérdőív érkezett vissza. A visszaküldési arány 49% volt az EUA tagintézmények körében, amit nehéz minősíteni, mivel a korábbi hasonló adatgyűjtéseknél mindig valamelyest változó volt a megkérdezettek köre és a tematika.)

A válaszoló intézmények összetételét és ezzel a reprezentativitás értelmezhetőségét bemutatva a szerző az európai egyetemeket a következő – nem hivatalos, de tanulságos – típusokba sorolja: többkarú (multidiszciplináris) egyetemek, szakegyetemek, műszaki egyetemek, alkalmazott tudományok egyetemei, speciális főiskolák, nyitott egyetemek.

A Report öt nagy fejezetből áll. Az I. fejezet a változó környezetet mutatja be, amelyben a felsőoktatásnak küzdenie kell, hogy megtartsa, erősítse pozícióit. Talán ez a legértékesebb fejezet, kiválóan foglalja össze az utóbbi évek súlyos történéseit: ami a pénzügyi válság, a kedvezőtlen demográfiai folyamatok, az illegális mig-

ráció Európába, az egyre erősebb globális verseny, és az informatikai forradalom kiteljesedése. Mindezek negatívan hatottak a felsőoktatásra, a diplomások helyzetére (így az ifjúsági, ezen belül a diplomások munkanélküliség növekedése, vagy a diplomások áramlása Európán belül és más földrészekről: Délről Északra és Keletről Nyugatra). A kooperációs kényszer és a verseny intenzitása egyszerre erősödik (előbbi az oktatás, utóbbi a kutatás területén jellemzőbb), ami új stratégiák kidolgozását kényszeríti ki.

A II. fejezet az európai és a nemzeti szakpolitikákkal foglalkozik. Megállapítja, hogy az EU és az EFT „kifele” próbálja demonstrálni, hogy van saját politikája, miközben sokféle, fragmentált és dinamikus reform zajlik nemzeti keretekben. A legjobb példa erre az igen eltérő finanszírozási reformok sora, ami oda hatott, hogy erősödött az aszimmetrikus akadémiai és hallgatói mobilitás. A pénzügyi források apadása az intézmények működésének bürokratikus jellegét erősíti fel, csökkenti a kollegiális döntések terét.

A III. fejezet az intézményi stratégiákról és a változó összetételű hallgatósról szól. Az intézmények mozgásterét nagymértékben befolyásolja a hallgatói létszám. Ebben a tekintetben általában további növekedés tapasztalható, de Közép- és Kelet-Európa több országában stagnálás és csökkenés váltotta fel a korábbi expanziót. A hallgatók összetétele egyre változatosabbá válik (főleg életkor és előzetes tanulmányok szempontjából), de közben a társadalmi esélykülönbségek fennmaradnak (a szerző egy OECD adatra hivatkozik, miszerint a felsőfokú végzettségű szülők gyermekeinek esélye az érettségi utáni továbbtanulásra 4,5-szer nagyobb az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekeinek esélyeihez képest). Mindez tulajdonképpen bevezetés a IV. fejezet témájához, a tanulás és tanítás kérdéséhez. A fejezet a Bologna-reform hatásának rövid bemutatásával kezdődik, sommásan megállapítva azt, hogy a három fokozat tantervei túl gyorsan, nem eléggé átgondoltan készültek, és főleg a BA/BS programokra jellemző, hogy az eredeti elképe-

lésekhez képest igen rugalmatlanok. A reform több eleme mára elavult (ilyen pl. az Oklevél-melléklet rendszere). A képesítési keretrendszerek kidolgozása és bevezetése a vártnál lassabban történik, és ugyancsak rugalmatlanságot jelentő elemeket hordoz.

Az V. fejezetben a szerző megfogalmazza a következő évtized egyetemére vonatkozó vízióját. Eszerint a hallgatói populációban továbbra is növekedni fog a nem tipikus életkorúak, a munka mellett tanulók, a kifejezetten munkaerő-piaci ismereteket igénylők aránya, amire a diverzifikált, hallgatóközpontú tanulási és tanítási módszerek elterjesztésének gyorsításával kell válaszolni. A felsőoktatásban további teret nyer az üzleti típusú gondolkodás, elmosódnak a határok a magán és a közösségi (állami) szektor között. Az egyre több adminisztratív elem-

mel terhelt oktatási és a kutatási tevékenységet korszerű, ún. para-akadémiai stáb kiépítésével fogják megtámogatni, amely az akadémiai és az adminisztratív stáb között foglal helyet. Mind ehhez közös európai tervre van szükség. A tárgyalat öt évben ugyanis kevésbé volt kezdeményező az európai szint, a reformokat elsősorban nemzeti keretekben indították. Most ismét aktívnak kell lennie az EFT-nek.

(*European Commission/EACEA/Eurydice: The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report. Publications Office of the European Union, 2015, Luxembourg. 300 p. – André Surscock: Trends 2015: Learning and Teaching in European Universities. EUA, 2015, Brussels. 128 p.*)

Hrubos Ildikó